

RYTŲ AZIJOS EKONOMIKOS „STEBUKLAS“ LOTYNŲ AMERIKOS STAGNACIJOS FONE: VALSTYBĖS AUTONOMIJOS KONTŪRAI

DARIUS ŽERUOLIS

Pasinaudojus vienintelio skirtumo analizės metodu, straipsnyje sprendžiamas lyginamasis Rytų Azijos ir Lotynų Amerikos plėtros priežasčių aiškinimo uždavinys. Nustatyta, kad išpūdingos Rytų Azijos valstybių plėtros ir permainingos Lotynų Amerikos regiono sėkmės priežasčių reikia ieškoti ne analizuojant pavienius veiksmus, o pasitelkiant sudėtinį kintamąjį — valstybės autonomiją. Kiek plačiau šiame darbe panagrinėta valstybės autonomijos sąvoka ir valstybės galios struktūrinės bei institucinės prielaidos, jų raiška šeštajame–devintajame dešimtmeciuose. Autonomiška valstybė yra apibrėžiama kaip stipri valstybė, sugebanti sutelkti ekonominiam augimui svarbius išteklius (kapitalo investicijas, darbo jėgą ir kt.) ir juos tinkamai investuoti. Ypatingas dėmesys atkreipiamas į autonomijos prielaidų konfigūraciją pirminės importo pakeitimo politikos (IPP) laikotarpio pabaigoje (šeštojo dešimtmečio vidurys–pabaiga), kai, prisisotinant vidaus rinkai, reikėjo pakoreguoti ekonomikos politiką. Darbas baigiamas antrinės IPP ir visuomenės bei valstybės santykio analize.

Šis straipsnis siekia paaiškinti Rytų Azijos „tigrų“ išpūdingą ekonomikos augimą, priešpriešinant jį ciklinei ir gana vangiai septinto-

Darius Žeruolis — Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytojas.

© Darius Žeruolis, 1997

Straipsnis įteiktas redakcijai 1997 m. spalio 20 d.

jo–devintojo dešimtmečių Lotynų Amerikos valstybių plėtrai¹. Tyrimas remiasi vadinamuoju Johno Stuardo Millio lyginamuoju vienintelio skirtumo metodu. Tai yra toks lyginamasis indukcinis metodas, kai tyrimui parenkami atvejai, maksimaliai besiskiriantys priklausomo kintamojo reikšmėmis, pavyzdžiui, Y ir ne Y, mūsų atveju — „augimas“ ir „stagnacija“. Nepriklausomų kintamųjų, t.y. priklausomą kintamąjį paaiškinančių veiksnių reikšmės skirtingais atvejais nebūtinai turi sutapti, tačiau paprastai jos būna panašios, išskyrus vieną (lemiamą) kintamąjį, kurio tiriamųjų atvejų reikšmių dispersija yra maksimali, pvz., X ir ne X, mūsų atveju — „autonomija“ ir „kolonizavimas“ (žr. 1 lentelę). Šiame darbe ekonominė plėtra yra priklausomas kintamasis. Teigsime, kad būtent valstybės autonomija kaip sudėtinis struktūrinių, institucinių ir strateginių veiksnių kintamasis geriausiai paaiškina plėtros skirtumus Lotynų Amerikoje ir Rytų Azijoje. Šių regionų atstovėmis buvo pasirinktos Brazilija ir Argentina (žemas ekonomikos augimas) bei Pietų Korėja ir Taivanas (aukštas augimas). Kartais darbe paanalizuojami ir kiti, giminingi šioms šalims atvejai.

1 lentelė. Lyginamosios politikos uždavinys. Dvi lyginamosios istorinės sociologijos tyrimo strategijos (pagal Johną Stuartą Millį)².

Vienintelio sutapimo metodas				Vienintelio skirtumo metodas		
1-asis atvejis	2-asis atvejis	n-asis atvejis		Atvejis (-ai) su teigiamais padariniais	Atvejis (-ai) su neigiamais padariniais	
a	d	g	Bendrieji skirtumai	a	a	Bendrieji sutapimai
b	e	h		b	b	
c	f	i		c	c	
x	x	x	Lemiamas sutapimas	x	ne x	Lemiamas skirtumas
—	—	—		—	—	
y	y	y		y	ne y	

Šaltinis: Skocpol Th. *Vision and Method in Historical Sociology*. — Cambridge University Press, 1984. — P. 379.

Toliau studijoje plėtra bus matuojama (a) bendrojo vidinio produkto augimo (BVP) tempais, (b) socialinės lygybės lygiu, tariant, kad save palaikanti (angl. *sustainable*) plėtra yra galima tik esant maksimaliai tolygiam BVP pasiskirstymui tarp socialinių grupių ir (c) taupymo bei investicijų santykio su BVP lygiais. Empiriniai minėtų

keturių šalių rodikliai yra pateikti 2 ir 3 lentelėse bei 3 diagramoje (žr. 62 psl. — toliau šiame darbe).

2 lentelė. Vidutiniai metiniai BVP augimo tempai (%)
1955–1987 metais.

Metai	Meksika	Argentina	Brazilija	Pietų Korėja	Taivanis
1955–65	9,7	3,68	nd	5,1	8,1
1965–80	6,5	3,13	9,0	9,5	9,8
1980–87	0,5	-0,3	3,3	8,6	7,5
1965–87	4,6	1,51	7,2	9,2	9,0

Pastaba: nd — nėra duomenų

Šaltiniai: Gereffi G. *Paths of Industrialization: An Overview* // Gereffi G., and D. Wyman (eds). *Manufacturing Miracles. Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*. — Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990. — P. 11. Argentinos rodiklius apskaičiavo šio straipsnio autorius pagal de la Balze F.A.M. *Remaking the Argentine Economy*. — New York: Council of Foreign Relations Press, 1995. — P. 169, 1 priedas, 1 lentelė; 1980 — 1987 m. Argentinos duomenys paimti iš Chan S. *East Asian Dynamism. Growth, Order, and Security in the Pacific Region*. — Boulder, CO: Westview Press, 1993. — P. 7, 1.2 lentelė.

3 lentelė. Kai kurie plėtros rodikliai Pietų Korėjoje, Taivanyje, Brazilijoje ir Argentinoje.

	Lygybės indeksas*	Taupymo ir BVP santykis (%), laikotarpio vidurkis
Pietų Korėja	7,95	31,8 (1981–1990)
Taivanis	4,69	32,9 (1981–1990)
Brazilija	26,08	nd
Argentina	nd	19,45 (1951–1990)** intervalas: nuo 16,8 iki 23,2 įvairiais metais

Pastabos: nd — nėra duomenų; * viršutinės 20% ir apatinės 20% pajamų grupių santykis 1991 m. duomenimis; ** investicijų ir BVP santykis (%).

Šaltiniai: lygybės indeksus apskaičiavo šio straipsnio autorius pagal Chan S. *Op. cit.* — P. 95, 4.1 lentelė; taupymo ir BVP santykius žr. Chowdhury A. and I. Islam *The Newly Industrialising Economies of East Asia*. — London: Routledge, 1993. — P. 128, 8.1 lentelė ir de la Balze F.M.A. *Op. cit.* — P. 171, 3 lentelė.

Skaičiai, trumpai tarant, skirtingi. Natūralu, kad tokia nevienoda šių regionų plėtra stimuliuo mokslines šio reiškinių priežasčių

paieškas. Plačiau žiūrint, diferencinės sėkmės argumentaciją galima suskirstyti į keturias grupes, kurias čia trumpai ir aptarsime.

1. Plėtros modeliai

1.1. Ekonominė plėtra ir politinio režimo tipas

Šis argumentas iš esmės yra ne kas kita, kaip bandymas paaiškinti demokratinės politinės sistemos funkcionavimą dar neišvystytose kapitalistinėse rinkose. Sekant šia argumentacija išeitų, kad demokratinės patirties laikotarpiai (arba, tiksliau ciklai) Argentinoje ir Brazilijoje po Antrojo pasaulinio karo labiau kliudė nei padėjo ekonominiam augimui. Plėtros susiejimas su politinio režimo tipu reiškia, kad *kapitalizmo gilinimas demokratinėmis priemonėmis* nėra optimalus plėtros scenarijus. Taigi, nepakankamai ekonomiškai išsivysčiusios demokratinės šalys anksčiau ar vėliau nuslysta į autoritarinį režimą po demokratinų eksperimentų supratusios, kad demokratinėmis priemonėmis nedaug tepasiekė. Kadangi moderniajame pasaulyje ekonominė plėtra dažniausiai būna *politinis projektas*, demokratinis sprendimų priėmimo būdas sukelia nestabilumą vidutinio ir didelio tankio visuomenėse be pakankamų išteklių plėtros projektui remti. Visuomenė yra per silpna ir nepajėgi mobilizuoti išteklių plėtros projektams, tačiau pakankamai stipri mobilizuotis antisisteminiais veiksmais, kai plėtros kaštai socialinėms grupėms tampa nebepakeliamais. Šis visuomenės paradoksas Lotynų Amerikoje, įskaitant Argentiną bei Braziliją, ir nulėmė grįžimą į autoritarizmą, kad tolesnei kapitalizmo plėtrai reikalingas kapitalas būtų kaupiamas ir greičiau, ir efektyviau. Žymus Argentinos politologas Guillermo O'Donnellas tokią regresiją į autoritarizmą pavadino *biurokratinės-autoritarinės valstybės* (BAV) įsigalėjimu³. Šios sąvokos negalima universaliai pritaikyti šiuolaikiniam autoritarizmui apibūdinti. Tai greičiau yra tam tikros ekonominės plėtros strategijos — būtent, *importo pakeitimo politikos* (IPP) — padarinys, kai kapitalo akumuliacinio sutrikimai priverčia imtis autoritarinių resursų akumuliacinio ir įdėjimo būdų. Kapitalo srautus pakėlus į reikiamą lygį, BAV grįžta į demokratinį režimą, o plėtra vėl tampa demokratine (pvz., Argentina — nuo 1983 m., Brazilija — nuo 1985 m.).

Priešingai nei Brazilijoje ir Argentinoje, Pietų Korėjoje bei Tairvanyje ekonominė plėtra buvo ryškiai autoritarinė iki pat 10-ojo de-

šimtmečio pradžios. Rytų Azijos valstybėms pagrindinis prioritetas buvo spartus ekonominis augimas, nors tokia politika buvo palaikoma žmogaus teisių pažeidimo sąskaita⁴. Taigi, atrodytų, jog politinio režimo tipas ir yra tas lemiamas veiksnys, paaiškinantis mūsų nagrinėjamų šalių ekonominės plėtros sėkmę. Nepaisant to, vertėtų pažvelgti plačiau ir pastebėti, kad bendresniu lygiu šis modelis sugriūva, nes yra šalių, kurios vystosi demokratiškai ir išvengia Lotynų Amerikos ciklų⁵. Taigi, matome, kad režimo tipas nėra veiksnys, maksimizuojantis mūsų atvejų priklausomų kintamųjų dispersiją.

1.2. Ekonominės sistemos tipas

Trumpai tariant, šioje modelių grupėje reikia nagrinėti, ar galime išskirti tokia ekonominę sistemą, kuri atitiktų bendrojo plėtros plano poreikius labiau negu kitos. Nulinė hipotezė čia būtų ta, kad laisvosios rinkos ar jai artima ekonominė sistema skatina augimą labiau, nei valstybės intervencija besiremiančios ekonominės sistemos, t.y. *diriguojamos plėtros*. Ši hipotezė ilgai nebuvo tikrinama, sutartiniu analitikų teigimu Rytų Azijos „tigrų“ sėkmės nuopelnus priskiriant to regiono valstybių „liberaliai“ ekonominei politikai. Tačiau kaip matyti iš tolesnės analizės, Pietų Korėjos ir Taivano politikus pavadinti Adamo Smitho mokiniais būtų pernelyg drąsu.

„Nematomos [laisvosios rinkos] rankos“ mitą Rytų Azijoje sugriovė prieš keletą metų pasirodžiusios studijos⁶. Bene geriausias kritinis straipsnis yra Rhy Jenkinso *Learning from the Gang: Are There Lessons for Latin America from East Asia?* (žr. 6 išnaša), kuriame trumpai ir argumentuotai aptariamos klaidingos Rytų Azijos „pamokos“ Lotynų Amerikos ir kitų regionų plėtrai. R. Jenkinsas mano, kad, jei Rytų Azijos pavyzdys ir gali ko nors pamokyti, tai pirmiausia ne dėl tariaimai liberalios Rytų Azijos valstybių politikos. R. Jenkinsas analizuoja viešojo sektoriaus išlaidų apimtį bei tendencijas abiejuose regionuose ir nustato, kad juose vyriausybės ir viešasis vartojimas yra panašūs (atitinkamai maždaug 20–25% ir 13%), tačiau plėtros dosjė labai skiriasi. Iš duomenų, pateiktų 4 lentelėje, matyti, kad viešojo sektoriaus išlaidos nediskriminuoja abiejų mūsų nagrinėjamų šalių porų.

Taigi, matome, kad ekonominės sistemos tipas irgi nėra tas diferencijuojantis veiksnys, kuris paaiškintų mūsų problemą — Rytų Azijos drakoniškus augimo tempus ir permainingą Lotynų Amerikos plėtrą (nors ir ne visišką fiasko, palyginus, pavyzdžiui, su Afrika).

4 lentelė. Viešųjų išlaidų ir viešojo vartojimo įverčiai Lotynų Amerikoje ir Rytų Azijoje.

	Centrinių vyriausybių išlaidos (% nuo BVP)		Viešasis vartojimas (% nuo BVP)	
	1972	1986	1965	1986
Pietų Korėja	18	18	9	10
Taivanis	22	25	17	15
Argentina	20	26	8	12
Brazilija	17	26	11	12*
Čilė	43	34	11	13
Kolumbija	13	15*	8	12
Meksika	12	27	7	10
Urugvajus	25	25	15	14

* 1987 m.

Šaltinis: Jenkins Rh. *Learning from the Gang: Are there Lessons for Latin America from East Asia?* // Bulletin of Latin American Research. — 1991. — Vol. 10. — Nr. 1. — P. 48.

1.3. Kultūros įtakos hipotezė

Kultūros įtakos hipotezė leidžia spėti, kad skirtingų plėtros tempų priežasčių reikėtų ieškoti tų šalių kultūrose. Konfucinė sunkaus darbo etika propaguoja „darboholizmą“ ir drausmę Pietų Korėjoje ir Taivanyje. Lotynų Amerikoje, atvirkščiai, vyrauja ispaniškosios ir portugaliskosios kultūros atsipalaidavimo nuotaikos, neskatinančios ekonominių sunkumų laikotarpiu mobilizuotis ir taupyti bei investuoti į ateitį. Dar aštresnį kontrastą tarp regionų gauname, kultūrinį veiksnį jungdami su socialine struktūra. Išplečiant šią mintį galima tarti, kad konfucinė etika mažo tankio pilietinėje visuomenėje turi teigiamos įtakos ekonomikos plėtrai. Kita vertus, ispaniškoji kultūra visuomenėse su nemaža viduriniąja klase skatina pernelyg didelį vartojimą investicijų sąskaita. Atrodytų, kad geriausia starto padėtis būtų egalitarinė visuomenė, kurioje vyrautų pasiaukojimu ir sunkaus darbo etika pasižyminti valstietija. Kai valstybėje dominuoja taurelės neven-giantys profesorai ir nėra dirbančių juodą darbą, sunku tikėtis greito „Vakarų“ standartų pasiekimo. Vis dėlto, nors kultūros (ar kultūros/struktūros) tipologiją įdomu panagrinėti, tačiau ji yra nepakankama, norint analizuoti šiek tiek didesnę regioną. Pavyzdžiui, Kinija yra kon-

fucinė valstybė, tačiau plėtros tempais iki 10-ojo dešimtmečio pradžios atsiliko nuo Rytų Azijos „tigrų“. Dar daugiau, jei konfucinė etika yra lemiamas veiksnys, tai kodėl Pietų Korėja ir Taivanas į priekį pasistūmė tik po Antrojo pasaulinio karo? Konstatuojame, kad ir kultūra nėra priklausomo kintamojo (plėtros) dispersiją maksimizuojantis veiksnys, todėl kaip savarankišką kintamąjį jį atmetame.

1.4. Valstybės autonomija

Šį veiksnių panagrinėsime detaliau. Jau minėjome, kad sieksime įrodyti, jog skirtingas plėtros trajektorijas mūsų nagrinėjamosiose valstybėse (o ir Lotynų Amerikoje bei Rytų Azijoje apskritai) nulėmė sudėtinis nepriklausomas kintamasis — *valstybės autonomija*. Šio kintamojo operacionalizaciją ir empirinę medžiagą dabar ir aptarsime.

Valstybės autonomiją, nepaisant politikos mokslų literatūroje aptinkamų skirtingų šios sąvokos interpretacijų, geriausiai yra apibrėžti kaip sudėtinį kintamąjį, turintį struktūrinę, institucinę ir strateginę dimensijas. Nors valstybės autonomijos sąvokos išgryninimas nėra mūsų tikslas, tačiau verta bent trumpai aptarti literatūroje labiausiai paplitusias jos interpretacijas.

Visų pirma, svarbu skirti *valstybės autonomiją* ir *valstybės galią* (angl. *capacity*). Šios sąvokos dažnai pakaitomis naudojamos santykiui tarp valstybės ir socialinių jėgų konkrečioje politinėje sistemoje apibrėžti⁷. Tačiau autonomijos ir galios sąvokų atskyrimas yra labai svarbus. Paprastai tariant, valstybės galia yra valstybės gebėjimas pakankamai ištekliais kištis į ekonomiką, socialinius santykius ir pan. Galios sąvokos turinys atsiskleidžia, kai nagrinėjame valstybės „struktūravimo galią“ daryti poveikį ir reguliuoti socialinį veiksmą. Kita vertus, „... autonomiją galime suvokti kaip sąvoką, reiškiančią, kad valstybė sugeba pasiekti santykinę nepriklausomybę (ar atsiribojimą) nuo atskirų interesų reikalavimų (klasinių, regioninių ar sektorinių). [Valstybės autonomija taip pat reiškia, kad valstybė] gali ir sugeba sutramdyti šiuos interesus nacionalinių interesų labui“⁸.

Kalbant plėtros terminologija — autonomija yra ilgalaikė valstybės galia skatinti plėtrą ir siekti jos tikslų. Beveik visos valstybės sugeba teigiamai veikti plėtros „infrastruktūrą“ trumpą laikotarpį. Net ir Afrikos „grobūniškos“ valstybės, kolonizuotos trumpalaikės privačios naudos siekiančių interesų grupių, gali trumpam suvaldyti visuomenę. Tačiau tik pakankamai autonomiškos valstybės gali išvengti

trumpalaikės inžinerijos pagundos ir iškeisti *ad hoc* sprendimus į ilgalaikę plėtros strategiją.

Kaip matyti iš jau pateiktų apibrėžimų, *plėtros valstybė* (šią sąvoką galime tapatinti su *autonomiškos valstybės* sąvoka) yra valstybė, (a) pasižyminti pakankama autonomija socialinių jėgų atžvilgiu siekti plėtros projekto (t.y. pasižyminti *laisvojo projektavimo* galia) ir (b) gebanti vykdyti plėtros strategiją atitinkančią politiką (t.y. pasižyminti *kontrolės galia*). Tačiau „[kadangi plėtros valstybės] sąvoka yra vis plačiau naudojama literatūroje apie plėtrą, plėtros valstybės apibrėžimas tampa vis labiau miglotu ir nekonkrečiu. Valstybės autonomijos ir galios sąvokos apibūdinamos įvairiais empiriniais referentais, be to, santykis tarp šių referentų ir plėtros rezultatų tampa nebeaiškus“⁹.

Norėdami išvengti tautologinio valstybės galios matavimo plėtros rezultatu (t.y. mąstymo, kad „jei valstybė yra sėkmingai auganti, tai ji būtinai autonomiška“), jau prieš pradėdami detalesnę analizę turime apibūdinti autonomijos rodiklius, didinančius valstybės galią. Autonomijos rodikliai yra šie:

1. Istorinės valstybės viršenybės visuomenės atžvilgiu ir sėkmingos socialinės inžinerijos kombinacija, tarkim, sėkmingos struktūrinės reformos tam tikru plėtros laikotarpiu (pvz., žemės reforma). Nesvarbu, ar tikslingai, ar atsitiktinai, bet tokia reforma padeda pagrindus egalitarinės socialinės struktūros kūrimuisi. Ši struktūra sėkmingai plėtrai būtina dėl dviejų priežasčių: (a) ji sunaikina pernokusias *paskirstymo koalicijas*, suinteresuotas esamos socialinės ir ekonominės struktūros palaikymu, kitaip tariant, plėtrai ir demokratijai nepalankiu *status quo*. Tokia reforma visuomenę pagydo nuo *institucinės sklerozės*¹⁰; (b) egalitarinės socialinės struktūros sukūrimas ankstyvajame plėtros etape yra būtinas, nes beveik visos išsivysčiusios šalys vienaip ar kitaip yra egalitarinės. Būtina, kad egalitarinė struktūra rastųsi jau vien todėl, kad politikai paprastai jaučia spaudimą ekonominę šalies politiką modeliuoti pagal visuomenėje nusistovėjusią vartojimo struktūrą ir tendencijas. Jei šalis pradeda plėtrą didelės socialinės nelygybės būklėje, ji rizikuoja įtvirtinti ekonominio elito naudai iškreiptą ūkio (gamybės ir prekybos) struktūrą. Valstybės kartais nesivysto ne todėl, kad yra neturtingos ar stokoja išteklių, bet todėl, kad tuos varganus išteklius investuoja klaidingai. Taigi, galime įsivaizduoti, kad Mobutu laikų Zairas buvo pajėgus gaminti *Mercedes* automobilius tam, kad patenkintų ekonominio elito poreikius. Tačiau yra sunku įsivaiz-

duoti Zairo augimą, kol vidurinioji ir žemesniosios klasės nepajėgia įpirkti būtiniausių vartojimo produktų.

2. Nuosekli ir aiški plėtros strategija, pasižyminti ne tik (a) aiškiais bendraisiais plėtros tikslais, bet ir lanksčiomis politikos įgyvendinimo priemonėmis, taikantis prie tarptautinių rinkų tendencijų. Tam yra priimtinos bet kokios priemonės, jei jos nestabdo plėtros. Strategijos vykdymui būtina ir (b) pakankamai savarankiška valdininkija, gebanti laisvai projektuoti ir vykdyti plėtros politiką. Tiesa, tenka pastebėti, kad autonomiškos valstybės dažnai pasižymi biurokratinio valdymo ir korporatizmo kombinacija, t.y. specifine valdininkų autonomija. Ją aptarsime kiek vėliau.

3. Valstybės gebėjimas sutelkti resursus (kapitalą) plėtrai. Savaiminio augimo perspektyvos neįmanoma sukurti, jei strategija nesiremia pakankamais materialiais ištekliais. Materialūs ištekliai yra ypač svarbūs, kai valstybė keičia ekonominės politikos orientyrus (pvz., iš importo pakeitimo politikos (IPP) į *eksportą orientuotą politiką* (EOP)).

4. Orientuoto (angl. *guided*) kapitalizmo politika. Valstybė ne tik sutelkia išteklius, bet ir nustato bendriausius šių išteklių panaudojimo kelius ir būdus per investicijų strategiją. Čia ne tiek svarbu, kaip tai daroma — ar visiškai autonomiškai, ar pasinaudojus klientelistiniu politiniu tinklalapiu (angl. *network*). Paradoksalu, bet tam tikras korupcijos tipas ir kiekis gali net pasitarnauti plėtrai (pvz. P. Korėja).

Toliau šioje studijoje bus paeiliui panagrinėtos Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos valstybių galių ir negalios priežastys. Taip pat bus detaliau aptartos plėtros valstybės (PV) ir biurokratinės-autoritarinės valstybės (BAV) sąvokos. Kaip pamatysime, beveik visos nagrinėjamų regionų šalys yra autonomiškos pagal kai kuriuos aukščiau išvardintus rodiklius, bet tik Rytų Azijos šalys pasižymi autonomija beveik visais aspektais.

2. Valstybės autonomija ir ekonominės politikos formavimo prielaidos Rytų Azijoje ir Lotynų Amerikoje

2.1. Valstybės autonomija: Rytų Azijos valstybės

J.S. Migdalas išvardija penkias sąlygas, kurias turi tenkinti „kietos“ (jo terminologija — D.Ž.) valstybės. *Pirma*, jos turi būti patyrusios didžiules socialines dislokacijas maždaug per paskutinius penkiasdešimt metų. Socialinės dislokacijos susilpnina visuomenėje ne-

priklausomus nuo valstybės socialinės kontrolės būdus. *Antra*, beveik visos „kietos“ valstybės patiria rimtą išorinės ar vidinės karinės intervencijos grėsmę, kuri susilpnintų politinių lyderių statusą, jeigu jie neįvestų valstybinės „tvarkos“. *Trečia*, socialinės tvarkos koncentraciją valstybės rankose turi remti (ar bent jai neprieštarauti) tarptautinė valstybių bendruomenė. *Ketvirta*, „kietose“ valstybėse turi būti socialinė grupė, kuri nepriklausytų nuo kitų socialinių grupių, bet sugebėtų įvykdyti politinių lyderių didžiuosius projektus. Suprantama, čia kalbame apie autonomišką valdininkiją, pvz. „Čikagos berniukus“ Čilėje ar „Berkeley mafiją“ Indonezijoje. *Penkta*, tokioms valstybėms turi vadovauti išradingi lyderiai, kurių ideologija sutaptų su stiprios valstybės kontrolės politika¹¹.

Taivaniui ir Pietų Korėjai tinkamos sąlygos sustiprinti valstybės galią susiklostė po Antrojo pasaulinio karo, t.y. po karų Korėjoje ir Kinijos žemyninėje dalyje. Šiuos karus lydėjo masinė migracija. Apie 2–3 mln. korėjiečių iš Japonijos ir Mandžiūrijos sugrįžo į Korėją po Antrojo pasaulinio karo. Dar 3–4 (iš 25) mln. korėjiečių vėliau, per Korėjos karą, kirtę dabartinę sieną tarp Šiaurės ir Pietų Korėjų į šiaurę ar į pietus. Du milijonai kinų tarp 1945 ir 1949 metų persikėlė iš Kinijos žemyninės dalies į Taivanį, trečdaliu padidindami jo gyventojų skaičių. Kita vertus, Japonijos kolonijinė valdžia abiejose šalyse labai riboję vietinių gyventojų organizacijų augimą. Taigi, susidarė situacija, kai Vakarų kapitalo investicijoms į šias šalis liko tik vienas kelias — per valstybės kontroliuojamas institucijas. Šiaurės Korėja ir Kinija Pietų Korėjai ir Taivaniui iki šių dienų išliko realia išorine grėsme. Esant tokioms aplinkybėms, politiniai lyderiai mažai kuo rizikuoja, mobilizuodami valstybės išteklius siekti politinių tikslų.

XIX a. Kinijos opiumo karai ir išorinės invazijos baimė leido Japonijos imperatoriui Tokugawai sutelkti valdžią savo rankose. Valstybė išlaikė valdžios koncentraciją ir po Kinijos ir Japonijos bei Antrojo pasaulinio karų, o dar labiau ją sustiprino dėl geopolitinių priežasčių suteikta JAV karinės pagalba. Taivanyje ir Pietų Korėjoje sąlygas nepriklausomai valdininkijai atsirasti sudarė konfucinė mandarinų valdymo tradicija. Japonijoje, ankstyvojo Meiji režimo valdininkai buvo parenkami tik iš 2–3 proc. gyventojų dalies. Tokugawos valdymo laikotarpiu jie ir toliau vadovavo samurajų biurokratijai. Šis valdantysis elitas atsinaujindavo rekrutuodamas į valstybės tarnybą savo vaikus. Pašaliečiai į šią sistemą pradėjo skverbtis tik padidėjus švietimo galimybėms žemesniuose socialiniuose sluoksniuose. Taivanyje val-

dininkija buvo sudaryta iš žemyninės Kinijos dalies išeivių ir dažnai naudojosi valstybės resursais savo interesams nuo „vietinių“ taivaniečių ginti¹². Valstybės tarnyba Rytų Azijos šalyse buvo formuojama meritokratijos pagrindu su aiškia ilgalaikės karjeros perspektyva. Ilgainiui toks formavimo principas ir ilgalaikė karjera padėjo sukurti valstybės tarnybos vertybių sistemą (angl. *corporate identity*), mažinančią valdininkijos priežiūros, kooperavimosi ir sektorinio mobilumo kaštus.

Susikūrusią „kieta“ valstybę buvo nesunku palaikyti, kadangi legitimumo ir ekonominės plėtros poreikiai visiškai sutapo. Sudariusi korporatyvines politines konstrukcijas iki interesų grupėms susiorganizavimo iš apačios, valstybė galėjo nukreipti ir riboti jų interesus. Vienas iš didžiausių korporatyvinių socialinių konstruktų pranašumų yra tas, kad juose interesai kyla tik iš kelių visaapimančių organizacijų, kurių narių skaičius, palyginus su visa visuomene, yra didelis. Tokius agreguotus interesus reiškiančios organizacijos retai proteguoja partikuliaristinius interesus šalies pajamų ar produktyvumo ribojimo sąskaita.

Šie pastebėjimai tinka ir Japonijai, kurioje interesų grupių kūrimasis buvo labiau laisvanoriškas, ir Taivaniui bei Pietų Korėjai, kuriose interesų grupių kūrimasis kontroliavo ir ribojo valstybę. Minėtoje šalyse įstatymų leidybos institucijos buvo labai silpnos, valdant valstybę, todėl interesų grupės negalėjo spausti valdininkijos per lobistinę veiklą parlamentuose. Kai parlamento valdymo funkcija yra apribota, valdininkijai yra lengviau pateikti save kaip „švarią“ instituciją, nepriklausomą nei nuo interesų grupių iš apačios, nei nuo parlamentarų valios iš viršaus.

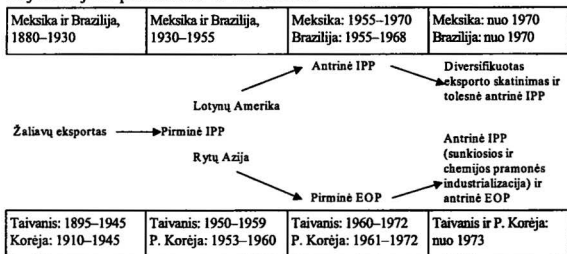
2.2. Lotynų Amerika: sunkus istorijos palikimas

Argentina ir Brazilija XX a. nepatyrė tokių socialinių dislokacijų, kaip Rytų Azijos valstybės. Tačiau iš tipiškos Lotynų Amerikos istorijos išsiskiria Argentina, į kurią XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje persikėlė gyventi daugybė imigrantų. 1869 metais Argentinoje gyveno 1,7 mln. žmonių, o tarp 1870 ir 1930 m. į ją atvyko 6 mln. imigrantų¹³. Tačiau atvykėliai nesuardė tradicinio politinės valdžios pasiskirstymo — stambūs žemvaldžiai ir toliau dominavo Argentinos visuomenėje. Didžiųjų latifundijų vyravimas brangiai kainavo Argentinos demokratijos raidai ir ekonomikos augimui. Žemvaldžiai į plėtros procesus nesikišo tol, kol tai negrasė jų interesams, t.y. maždaug iki XX a. 3-ojo dešimtmečio pabaigos. Rytų Azijos valstybės galėjo

pradėti plėtrą mažo arba net nulinio organizacinio tankio visuomenėse, ekonominį augimą įtvirtindamos kaip valstybę legitimizuojantį principą. Argentinoje, priešingai, demokratinė santvarka žlugo tik prasidėjus ekonominei depresijai, dar nepabaigus įtvirtinti liberalių demokratinių institucijų. Toliau sekę kariniai, pusiau demokratiniai ar populistiniai režimai iš esmės tebe priklausė nuo žemvaldžių paramos, tad egalitarinės visuomenės kūrimas rimtos žemės ūkio reformos būdu buvo neįmanomas.

Struktūriniai veiksniai yra ypač svarbūs palyginus Rytų Azijos ir Lotynų Amerikos visuomenių lūžio taškus. Mus dominantis laikotarpis, nulėmęs skirtingas plėtros procesų pasekmes, yra XX a. 6-ojo dešimtmečio vidurys–7-ojo dešimtmečio pradžia (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos industrializacijos trajektorijos: panašumai ir skirtumai.

Pastaba: IPP — importo pakeitimo politika, EOP — į eksportą orientuota politika

Šaltinis: Gereffi G. *Paths of Industrialization: An Overview* // Gereffi G., and D. Wyman (eds). *Manufacturing Miracles. Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*. — Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990. — P. 18.

Iš diagramos matyti, kad maždaug iki XX a. 5-ojo dešimtmečio vidurio, Rytų Azijos ir Lotynų Amerikos plėtros strategijos buvo labai panašios. Abu regionai siekė prisotinti vidaus rinką IPP pagalba. Tačiau net ir šiuo laikotarpiu abu regionus skyrė vienas svarbus veiksnys. Lotynų Amerikos posūkį į IPP nulėmė Raulo Prebischo ir ECLA (*Economic Commission for Latin America*) suformuluota bei išplėta priklausomybės teorija (angl. *dependency theory*). Priklausomybės teorija teigė, kad pagrindinė kliūtis Lotynų Amerikos šalių ekonomi-

niam augimui buvo jų dalyvavimas pasaulinėje prekybos sistemoje, kurioje šio regiono šalims teko periferijos, aprūpinančios „šerdi“ žaliavomis, vaidmuo. Sunku pervertinti R. Prebischo išvadų reikšmę ekonominės Lotynų Amerikos šalių politikos perorientavimui į vidaus išteklių panaudojimo politiką. Tuo metu, kai Lotynų Amerikos valstybės persiorientavo į IPP, Rytų Azijos valstybės dar buvo pernelyg skurdžios, kad galėtų prekiauti su išoriniu pasauliu. Todėl IPP Taivaniui ir Pietų Korėjai buvo vienintelė išeitis pramonės pajėgumui plėsti, o įvykdžius žemės ūkio reformą — ir perteklinei darbo jėgai sumažinti bei darbo jėgos įgūdžiams tobulinti. Galime teigti, kad IPP buvo *būtinybė* dar nepakankamai išsivysčiusioms Rytų Azijos šalims, bet *pasirinkimas* daug labiau ekonomiškai pažengusioms Lotynų Amerikos valstybėms. Kita šios problemos pusė yra ta, kad socialinės inžinerijos atžvilgiu Rytų Azijos valstybėms buvo daug paprasčiau rinktis, nes jose dar nebuvo įsitvirtinusių socialinių grupių, t.y. alternatyvių valstybei politinės galios centrų. Kita vertus, sėkminga žemės ūkio reforma ir Taivanyje (1948–1951 m.), ir Pietų Korėjoje (po 1953 m.) padėjo „išlyginti“ socialinę struktūrą egalitarinės visuomenės naudai. Mums nėra labai svarbu, kad žemės ūkio reforma nebuvo iš anksto planuota šeštojo dešimtmečio pabaigos plėtros projekto dalis, kai šios šalys pradėjo atsiverti pasaulinei prekybos sistemai.

Lotynų Amerikos politikams buvo daug sunkiau, jei iš viso įmanoma, manipuliuoti struktūriniais veiksniais. Būta tokių didelių struktūrinių politikos apkrovų, kad to meto politikos conceptualizavimas per valstybę kaip išeities tašką Lotynų Amerikos sąlygomis yra tiesiog beprasmis¹⁴. Pavyzdžiui, Argentinoje Perono valdymą 1955 m. nutraukė karinis pučas, kai išsisėmė pirminė IPP ir brendo naujos strategijos paieškos. Antiperonistinėje stovykloje iškilo trys tendencijos — reformistinė populistinė, plėtros ir liberali. Liberalusis antiperonistinis sparnas siūlė viešojo sektoriaus ir pernelyg didelių valstybės galių augimo ribojimą, „dirbtinės“ (nerentabilios) pramonės tolesnės plėtros sustabdymą, kvotų eliminavimą ir tarifų mažinimą, taip atveriant Argentinos ekonomiką išorei. Tačiau ši srovė nuolat politiškai pralaimėdavo iki pat septintojo dešimtmečio pabaigos. Taigi, naujosios ekonominės politikos pasirinkimą nulėmė reformistinių populistų ir plėtros šalininkų kova. Abi grupuotės pasisakė už ilgalaikę ekonominio nacionalizmo ideologiją¹⁵. Reformistinio populizmo grupės ekonominė programa iš esmės niekuo nesiskyrė nuo Perono į vidaus resursų panaudojimą orientuotos politikos (IPP). 1955–1966 m. visuomenė

praktiškai atsidūrė politinio pato situacijoje, kai nė viena iš grupių nesugebėjo įtvirtinti savo ideologijos, bet visos grupės buvo pajėgios blokuoti alternatyvius siūlymus. 1966–1973 m. visuomenę iš šio paralyžiaus išvadavo naujasis biurokratinis-autoritarinis režimas, prieda atskyręs įvairias socialines grupes nuo valdžios ir įtakos¹⁶. Nors politinio pato situacija Argentinoje ir buvo įveikta, tačiau į vidų orientuota ekonominė politika mažai pasikeitė.

2.3. Esminis posūkis Rytų Azijoje

Rytų Azijos plėtra irgi prasidėjo pirminės IPP laikotarpiu. Pirminė IPP yra politika, kuria siekiama pagrindinių vartojimo produktų — drabužių, audinių, avalynės ir maisto produktų — importą pakeisti vietinės gamybos produkcija¹⁷. Pasirodo, kad pirminės IPP laikotarpis Rytų Azijoje buvo ypač svarbus tolesnei plėtrai. Šeštasis dešimtmetis jokiū būdu, kaip teigtų ortodoksinio liberalizmo ekonomistai, nebuvo tik sugaištas laikotarpis. Analizuodamas Pietų Korėją ir Taivanį, R. Wade'as teigia, kad „abiejose šalyse beveik visuose pramonės sektoriuose galima pastebėti, kad eksporto ekspansiją nulėmė prieš tai buvęs apdirbamosios pramonės augimas esant stiprioms IPP tendencijomis... Tirtos [įmonių ir sektorių] imties rezultatai dar sykį patvirtina teiginį, kad šalys, staiga išplečiančios eksportą, prieš tai turi pereiti laikotarpį, kuriame IPP yra ypač svarbi bendrojo šalies augimo komponentė“¹⁸.

Pirminės IPP patirtis šaliai gali būti reikšminga dėl dviejų priežasčių. Pirmą, sėkmingam perdirbamosios pramonės eksportui reikalingi verslo igūdžiai, kuriuos galima įgyti pardavinėjant gaminius vidaus rinkoje. Įdomu, kad 6-ojo dešimtmečio Taivaniai inkubatorinės ir izoliuotos verslo aplinkos atstovai 8-ojo dešimtmečio viduryje, Taivaniui seniai atsivėrus pasaulinei rinkai, vis dar sudarė šalies pramoninį elitą. Antra, perdirbamosios pramonės pajėgumai, sukurti pirminės IPP laikotarpiu, buvo sėkmingai panaudoti persiorientavimo į EOP metu. Rytų Azijos šalys pradėjo eksportuoti jau pirminės IPP metu gamintas pigias prekes (audinius, medžio dirbinius, maisto produktus ir kt.), eksportą suvokdamos kaip natūralų jau prisotintų vidaus rinkų išplėtimo būdą. Trumpiau tariant, pirminės IPP laikotarpis sukūrė rinkas ir rinkos veiksnius, kurie vėliau apibrėžė eksporto veiklą. „Ekonominės politikos pasukimas liberalizavimo linkme gali sukelti didesnę augimą [šalyse, turinčiose didelį sociopolitinio augi-

mo ir ekonominio augimo potencialą], nei tokios politikos įvedimas tik pradedančiose vystytis šalyse. Liberalizavimas yra būtina didelių tolesnio augimo tempų sąlyga. Kuriant pakankamas sąlygas, valstybės vaidmuo buvo pats svarbiausias¹⁹.

Svarbiausia Rytų Azijos politikos perorientavimo ir sėkmės priežastis buvo gerai apskaičiuotas (ar tiesiog pasisekęs) atsivėrimo pasaulinei rinkai laikotarpis, kai vidaus rinka tam jau buvo pasirengusi. Šią sėkmę ypač sustiprino tinkamas valstybės vadovavimas, konkurencinį pranašumą (žemus darbo jėgos kaštus, didžiulį plėtros potencialą) paverčiant rimta plėtros programa, paremta darbo jėgos pertekliaus sumažinimu²⁰. Pastebėkime, kad Rytų Azijos šalys sunkiąją pramonę sukūrė ne staiga, kaip Lotynų Amerikoje, o tik 8-ojo dešimtmečio pradžioje, kai pradėjo investuoti į kapitalui ir technologijoms imlias sunkiosios pramonės šakas. Iš 2 diagramos matyti, kad valstybės vadovavimo, o tuo pačiu ir investicijų laikotarpiai Taivano pramonės sektoriuose gana tiksliai atitinka pokyčius ekonominėje politikoje, t.y. pereinant iš pirminės IPP per pirminę EOP į antrinę EOP.

2 diagrama. Valstybės vadovavimo laikotarpiai Taivano pramonės sektoriuose.

Sektorius/metai	1950	1960	1970	1980	1990
Plataus vartojimo elektronikos gaminiai	■				
Medvilniniai audiniai	■				
Automobiliai		■			
Plastmasės		■			
Dirbtinis pluoštas		■			
Kompiuterinės programos				■	
Puslaidininkiai				■	
Mašinų įranga				■	
Laivų statyba			■		
Metallų apdirbimas			■		

Šaltinis: Wade R. *Governing the Market. Economic theory and the role of government in East Asian industrialization*. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990. — P. 111.

Lotynų Amerikoje IPP galima suskirstyti į tris etapus: (a) kaip atsaką į didžiąją depresiją „spontanišką“ trumpalaikio vartojimo prekių importo pakeitimą ketvirtajame dešimtmetyje; (b) sąmoningesnį šios tendencijos išplėtimą nuo maždaug 1945 iki 1955 m. — pirmine IPP; (c) IPP konsolidavimą, pereinant prie ilgalaikio naudojimo buitinių prekių importo pakeitimą šeštajame–septintajame dešimtmėčiuose. Šio proceso rezultatas — IPP prioritetų ir ekonominių pasekmių tąsa iki pat septintojo dešimtmečio pabaigos, kai pirmą kartą buvo pabandyta antrinę IPP papildyti diversifikuotu eksportu. Kita vertus, kai kurios Lotynų Amerikos šalys, pavyzdžiui, Meksika ir Venesuela nuo maždaug aštuntojo dešimtmečio vidurio iki devintojo pradžios pabandė IPP papildyti dideliu naftos eksportu. Kadangi 1 diagramoje jau pastebėjome tendencijų išsiskyrimą kritiniais momentais, tampa aišku, kad tokie ekonominės politikos skirtumai abiejuose regionuose nėra atsitiktiniai. Visai užtikrintai galime teigti, kad bent jau nuo pirminės IPP pabaigos, ekonominės politikos orientyrai išliko kaip sąmoningas politikų abiejuose regionuose pasirinkimas. Taigi, galime sakyti, kad pradinio pirminės IPP (lengvosios industrializacijos) etapo privalumus nulemia ne pasirinkimas, o ekonominė būtinybė. Tolesnės plėtros etapus jau įtakoja ir ideologinė bei struktūrinė politikos apkrova. Robertas Kaufmanas teigia, kad „ankstyvosios IPP vienas iš svarbiausių, dažnai ideologijų ir struktūrų analizėje pamirštamų aspektų yra tas, kad joje ekonominių modelių kūrimas bei plėtra yra greičiau šalutinis trumpalaikių improvizacijų padarinys, o ne tiesioginė grandiozinių projektų pasekmė (kursyvas mano — D.Ž.)“²¹.

Tokios improvizacijos (be abejo, ir jau minėtame Lotynų Amerikos ketvirtojo ir penktojo dešimtmečių pavyzdyje) dažniausiai būna sėkmingos todėl, kad vyriausybių ilgalaikiai tikslai sutampa su socialinių grupių trumpalaikiais tikslais. Posūkį į EOP Lotynų Amerikoje (jei darysime prielaidą, kad EOP būtų buvusi naudingesnė už IPP) ilgam sustabdė įsitvirtinusių paskirstymo koalicijų gausa. Paskirstymo koalicijas išgelbėjo Lotynų Ameriką aplenkęs Antrasis pasaulinis karas, o jas sustiprino sėkminga pirminė IPP: „Pirmaisiais pokario dešimtmečiais pareigūnai, siekę stimuliuoti EOP, turėjo sugebėti įtikinti konkuruojančias [interesus] grupes, jog trumpalaikiai paskirstymo interesai užkerta kelią ilgalaikiai ekonominei naudai“²².

Reziumuojant, Lotynų Amerikoje „perjungti“ bėgius ekonominėje politikoje buvo neįmanoma dėl koalicijų pato. Kaip pastebi tas pats R. Kaufmanas, išskiriamos bent keturios aiškos interesų grupės,

kurioms IPP konsolidavimas trumpuoju laikotarpiu buvo naudingas. Tai (a) agrarinės-merkantilinės interesų grupės, kontroliavusios pagrindinius eksporto produktus, (b) antioligarchinės koalicijos, sudarytos iš žemesniųjų socialinių klasių ir kitų agrarinių (neeksporto) sluoksnių, (c) valstybės elitas — karininkai ir valstybės aparato civiliai tarnautojai, (d) vietiniai ir tarptautiniai pramoninkai, palaipsniui igavę politinės įtakos. Nė viena iš šių grupių nesugebėjo nurungti kitų, nes vienos pačios buvo pernelyg silpnos formuluoti ir vykdyti kitokią ekonominę programą. Valstybės aparatas dėl šio pato dar labiau išsiplėtė ir sustiprėjo, nors irgi buvo nepajėgus savarankiškoms ilgalaikės plėtros iniciatyvoms parengti²³. Lotynų Amerikos valstybės tapo partikuliaristinių interesų grupių įkaitėmis. Jos vis dar sugebėjo kištis į ekonomiką ir šia prasme buvo galingos, tačiau sintervencija nebuvo nei nuosekli, nei tikslinga, o juo labiau neskatino plėtros. Taigi, Lotynų Amerikos valstybės nebuvo autonomiškos ir tuo labai skyrėsi nuo Rytų Azijos valstybių. Pastarosios pasižymėjo inkrementiniais sprendimais ir pasirinkimais pirminės IPP laikotarpiu. Šie sprendimai akumuliavosi į ryškų ekonominės politikos perorientavimą. Tuo tarpu Lotynų Amerikoje persiorientavimo pastangas dažniausiai atsverdavo konkuruojantys politinės galios centrai, ir Lotynų Amerika iš esmės ekonominės politikos nepakeitė.

2.4. Antrinės IPP problemos

Antrinė IPP apibrėžiama kaip kapitalui ir technologijoms imli industrializacija, t.y. kaip mašinų gamybos, chemijos pramonės, metalų gamybos ir kitų sunkiosios pramonės šakų plėtra. Tačiau antrinė IPP gali sukelti monetarinių ir fiskalinių problemų, nes (a) paprastai ši politika pervertina nacionalinę valiutą tam, kad produkciją apsimokėtų parduoti vidaus rinkoje. Kita vertus, antrinė IPP (b) priklauso nuo didelio masto skolinimosi iš užsienio ir (c) pasižymi pigaus kreditavimo politika (mažomis palūkanomis) tam, kad paskatintų investicijas į pramonę. Antrinė IPP dažnai pernelyg daug investuoja į kapitalui imlius pramonės sektorius. Taip sukuriama nereikalingi gamybos pajėgumai, kurių negalima racionaliai išnaudoti. Šias investicijas būtų galima nukreipti į kitas, didesnę darbo jėgos užimtumą užtikrinančias šakas. Kadangi kapitalui ir technologijoms imli pramonė yra antrinės IPP šerdis, (d) sunkioji pramonė tampa strateginiu pramonės sektoriumi, gana ilgai neproporcingai smarkiai ryjančiu nacionalines

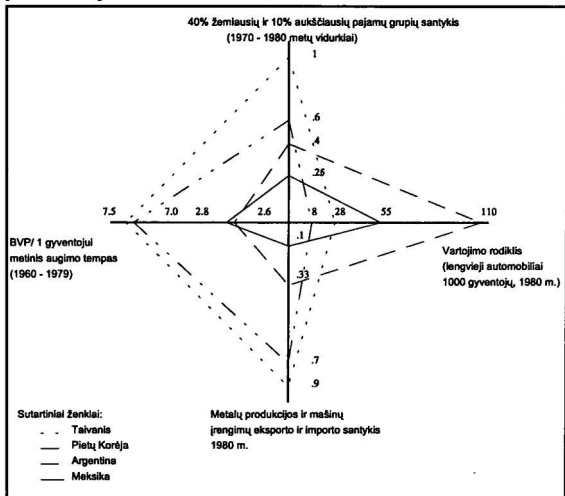
santaupas, nes sunkiajai pramonei vienkartinį investicijų nepakan-ka. Didelius sunkiosios pramonės produkcijos kaštus tenka subsidi-juoti, apkraunant biudžetą. Jei produkcijos kaštai nesubsidijuojami iš biudžeto, tai jie dažniausiai padengiami per kitas sunkiąją pramonę aptarnaujančias apdirbamosios pramonės šakas, dirbtinai padidinus ir apdirbamosios pramonės produkcijos kaštus. Kadangi tokiai pro-dukcijai netenka konkuruoti su importine produkcija, sunkiajai pra-monei visą laiką grėsia technologinis atsilikimas.

Dažniausiai, (e) antrinė IPP nepakankamai investuoja į žemės ūkį. Palyginus su pramonės produktais, žemės ūkio produkcija yra per mažai įkainota. Taip sukeliamą migraciją iš kaimo į miestus, vals-tiečiams ieškant geriau apmokamų darbų. Tačiau ypač svarbu pažy-mėti, kad (f) antrinė IPP stipriai iškreipia vartojimo tendencijas: „Pra-moninės struktūros kūrimas tik vidaus rinkos pagrindu paprastai pa-sibaigia tokios produkcijos gamyba, kuri iš esmės reprodukuoja esančią socialinę struktūrą ir pajamų visuomenėje pasiskirstymą. [Lotynų Amerikoje] tai dažniausiai yra aukštesniesiems vartojimo sluoksniams skirtų prekių gamyba. Taigi, panašiai kaip ir paprasčiausių maisto produktų gamybos žemės ūkyje atveju, plataus vartojimo prekės buvo paaukotos pelno perpaskirstymui į sunkiąją pramonę“²⁴.

Dviejų regionų plėtros dosjė yra palygintos 3 diagramoje (p. 62).

Jau anksčiau aptartos Lotynų Amerikos valstybių silpnosios sa-vybės paaiškina antrinės IPP problemas. Silpnos valstybės, atakuoja-mos partikuliaristinių interesų grupių, didelė socialinė nelygybė ir nesėkminga žemės ūkio reforma ar jos nebuvimas neleido išlaikyti pirminės IPP metu pasiektų didelio augimo tempų. Prieš pradėdant paskutinįjį šio darbo skyrių, nors ir trumpai, bet atskirai verta aptarti *tiesioginių užsienio investicijų* (TUI) įtaką ekonomikos augimui. TUI Lietuvoje vienareikšmiškai priimamos kaip viena iš pagrindinių mū-sų ekonomikos augimo prielaidų. Turbūt pas mus taip ir yra. Visgi yra įdomu pastebėti, kad Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos valstybių patir-tis neleidžia vienareikšmiškai teigti, jog TUI apimtis yra svarbiausias ekonominį augimą skatinantis ar jį diferencijuojantis veiksnys. Anali-zuodami tarptautinių kompanijų sąlyčio (angl. *access*) su vietos eko-nomine ir politine struktūra taškus Rytų bei Pietryčių Azijos valsty-bėse (prielaida — kuo daugiau sąlyčio taškų, tuo didesnės galimybės investicijoms ir augimui), Cal Clarkas ir Steve'as Chanas pastebi, kad yra valstybių, paneigiančių šią prielaidą²⁵. Pavyzdžiui, Tailande ir Fi-lipinuose tų sąlyčio taškų yra daug, bet augimo tempai menki. Net jei

3 diagrama. Taivano, Pietų Korėjos, Meksikos ir Argentinos plėtros dosjė.

Šaltinis: Wade R. *Governing the Market. Economic theory and the role of government in East Asian industrialization*. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990.

Filipinus, kaip netinkamą atvejį analizei dėl Lotynų Amerikos tipo socialinių apkrovų valstybės atžvilgiu galėtume atmesti, tai valstybės ir visuomenės (interesų grupių) pusiausvyra pasižymintis Tailandas paneigia pradinę mūsų hipotezę. 5 lentelėje įvertinama užsienio kapitalo įmonių dalis Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos valstybių gamyboje.

Iš lentelės matyti, kad ne tik vietinių, bet ir užsienio investicijų kokybė Lotynų Amerikoje ir Rytų Azijoje skyrėsi. Akivaizdu, kad Taivanyje ir Pietų Korėjoje valstybė griežčiau kontroliavo TUI, nukreipdama jas į *eksportą* gaminančios pramonės šakas. Taip Rytų Azijos šalys stengėsi įsigyti naujausias technologijas ir tapti konkurencingomis pasaulinėje rinkoje. Pavyzdžiui, Pietų Korėjoje TUI tendencijos buvo tokios: 0% — 1959–1961 m., 14,1% — 1962–1965 m., 3,7% — 1966–1970 m., 9,8% — 1971–1975, 4,3% — 1976–1980, 6,5% —

5 lentelė. Užsienio kapitalo įmonių dalis pramonės gamyboje (proc.).

	Metai	Dalis
Pietų Korėja	1978	19
Taivanas	1976	16*
Argentina	1972	31
Brazilija	1977	44
Čilė	1979	28
Kolumbija	1974	43
Meksika	1970	35
Urugvajus	1978	12

* dirbančiųjų dalis

Šaltinis: Jenkins Rh. *Learning from the Gang: Are there Lessons for Latin America from East Asia?* // Bulletin of Latin American Research. — 1991. — Vol. 10. — Nr. 1. — P. 49.

1976–1980 ir 25,1% — 1986–1989 (% dalis nuo viso užsienio kapitalo)²⁶. Lotynų Amerikoje į TUI buvo žiūrima atviriau, tačiau IPP neleido racionaliai pasinaudoti užsienio investicijomis. Labai dažnai užsienio investuotojai ir užsienio kapitalo įmonės, užuot konkuravusios su vietiniais gamintojais, sueidavo su jais į koalicijas ir pasidalindavo rinką. Pasirodė, kad ir vidaus investicijos Lotynų Amerikoje neatsipirko. Pavyzdžiui, 1965 m. protekcionistinių šalių investicinių išlaidų perviršis (palyginus su pasaulinėmis rinkos kainomis) mašinų gamyboje siekė net 1,3 milijardo JAV dolerių. Ši suma yra maždaug lygi Pasaulio Banko tų metų išduotų paskolų sumai²⁷. Dar visai neseniai Argentinoje „valstybė kasmet nukreipdavo apie 7% BVP investicijoms, tačiau paprastai vidaus rinkoje viską perkant dvigubai brangiau, tikrasis investicijų dydis buvo tik 3,5% BVP“²⁸.

3. Valstybės ir visuomenės santykis: valstybės autonomijos klausimas

Plėtos valstybės sąsajos su (pilietine) visuomene yra pasiekiamos ypatingu būdu. Pats svarbiausias skirtumas tarp *autonomiškų* ir *kolonizuotų* valstybių yra tas, kad autonomiškose valstybėse plėtos (paprastai technokratinė) valdininkija nėra linkusi funkciškai išskirti kurią nors vieną iš visuomenės grupių. Blogiausiu atveju ilgalaikėje perspektyvoje šios šalys pasižymi besikeičiančiu interesų konglome-

ratu, kuris susidaro atspindėdamas atskiras plėtros fazes ir tikslus. Kolonizuotos valstybės, priešingai, nėra laisvos nuo ilgalaikių partikuliaristinių interesų bei socialinės apkrovos. Tiesa, Lotynų Amerikos valstybės nėra visiškai kolonizuotos valstybės, nes kolonizuotų valstybių pavyzdžių visų pirma reikėtų ieškoti Afrikoje. Tačiau mūsų jau trumpai aptartas biurokratinės-autoritarinės valstybės (BAV) tipas nėra ir visiškai autonomiškas. Realioje politikoje BAV visų pirma yra nukreipta į vietinio verslo ir vidurinėsios klasės (buržuazijos) interesus, net jei tie interesai ir „sutampa“ su beasmeniais, funkciniais antrinės IPP (industrializacijos gilinimo) imperatyvais. Čia reikia pabrėžti, kad valstybės autonomija nereiškia, kad jokiai interesų grupei valstybės politika nėra naudinga. Tačiau nauda interesų grupėms atsiranda kaip *šalutinė politikos proceso pasekmė* ir nėra *politikos tikslas*. Kartais, beje, formuluojant politiką, turima galvoje ir atskira socialinė ar interesų grupė, pvz., nekvalifikuoti darbininkai, pramonininkai ar pan. Tačiau autonomiškose valstybėse atskiros grupės politikos objektais ir subjektais tampa tik tada, kai tai neprieštarauja bendriausiam plėtros projektui ir ekonominės politikos tikslams. Kita vertus, ši santykinė autonomija nereiškia valstybės izoliavimosi. Peterio Evanso terminija tariant, tai greičiau *voratinklinė valstybė*, kurioje politika vykdoma, artimai konsultuojantis su atskirais visuomenės segmentais²⁹. Reikia pabrėžti, kad konsultuojamasi dėl politikos vykdymo, o ne dėl tikslų. Čia geru pavyzdžiu yra garsioji Japonijos Tarptautinės prekybos ir pramonės ministerija (MITI), kuri yra daugelio valdinių svajonė ir gera vieta karjerai daryti. Tiesa, MITI konsultuojasi su verslo bendruomene ir apie politikos tikslus, tačiau generalinę liniją (bendruosius tikslus arba angl. *performance criteria*) nustato pati MITI. Taigi, autonomiška (Rytų Aziją analizuojančiųjų terminologijoje — plėtros) valstybė yra ypatinga biurokratinių ir korporatyvinių elementų kombinacija ir formuluojant politiką, ir ją vykdančią. Nors pastebėjome, kad daugiausiai tokio tipo šalių Rytų Azijoje, visgi nei regioniniu mastu, nei istoriškai autonomiška valstybė apskritai nėra specifinis reiškinys³⁰. Sunku sutikti su A. Leftwicho ir J.S. Migdalo teiginiais, kad stipri ir autonomiška valstybė gali egzistuoti tik nustekentoje ir visiškai kontroliuojamoje visuomenėje. Pats A. Leftwichas pripažįsta, kad materialinės gerovės kilimas gali skatinti visuomenę organizuotis siekti didesnių pilietinių teisių. Kita vertus, būtent ši biurokratizmo ir korporatizmo kombinacija lieka neaptarta J.S. Migdalo dvinarėje stiprių ir silpnų valstybių ir visuomenių schemoje (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Socialinės kontrolės tipai valstybėse ir visuomenėse.

Visuomenė

		Stipri	Silpna
Valstybė	Stipri	—	Išskydęs (Siera Leonė)
	Silpna	Piramidinis (Prancūzija, Izraelis)	Anarchinis (Kinija, 1939–1945, Meksika, 1910–1920)

Šaltinis: Migdal J.S. *Strong Societies and Weak States*. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988. — P. 35.

Kyla klausimas, kur šioje schemoje priskirti autonomišką valstybę — stiprių valstybių ir visuomenių kategorijai ar ją tiesiog konceptualiai išskaidyti į likusius kontrolės tipus? Į šį klausimą, deja, viena-reikšmiškai atsakyti neįmanoma. Autonomiška valstybė kaip biurokratizmo ir korporatizmo kombinacija galbūt geriau paašikintų George'o Philipo *naująjį liberalizmą*³¹. Naujojo liberalizmo sąvoka siekiama pažymėti valstybės, vykdančios liberalias reformas ir finansinio taupymo politiką ūkyje bei visuomenės santykio pusiausvyrą, kai visuomenė nesipriešina įvestai fiskalinei prudencei. Galbūt dėl mūsų minėtos kombinacijos valstybės politika yra daug efektyvesnė, o interesų grupės nuo to labai nenukenčia.

Šeštojo ir septintojo dešimtmečių Lotynų Amerikos BAV buvo it krislas modernizacijos teorijai, teigusiai, kad kuo labiau išsivysčiusi valstybė, tuo labiau tikėtina, kad ji bus demokratinė. Kitaip tariant, modernizacijos teorijoje kapitalizmas ir demokratija yra vienas ir tas pats. Kadangi pagal ekonominę išsivystymą dauguma tuometinės (ir dabartinės) Lotynų Amerikos šalių priklausė šalių-vidutiniokių grupei, modernizacijos teorijai buvo suduotas stiprus smūgis. G. O'Donnellas teigia, kad BAV susidarė labiausiai, o ne mažiausiai išsivysčiusiose Lotynų Amerikos valstybėse, būtent dėl IPP sukurtos kapitalo akumuliacijos problemos. O'Donnellas aiškina, kad BAV buvo funkcinio valstybės vaidmens, kaupiant kapitalą, problemos išsprendimas. Taigi Lotynų Amerikos šalys, ypač Brazilija ir Argentina, kryo į diktatūrą, spaudžiamos dviejų prieštarūnų ekonominės raidos imperatyvų. Viena vertus, septintojo dešimtmečio pradžioje buvo aišku, kad IPP išsisemia, taigi reikėjo rinktis arba industrializacijos gilinimą

(antrinė IPP), arba EOP. Kita vertus, jei tikėsime G. O'Donnellu, renkantis antrinę IPP, neišvengiamai reikėjo didesnės kapitalo koncentracijos, t.y. vertikalių, o ne horizontalių kapitalo akumuliacijos mechanizmų. Vertikalų akumuliaciją sunku suderinti su gerai organizuotomis ir politizuotomis interesų grupėmis, kurių ypač daug susikūrė horizontalaus akumuliacijos periodu, t.y. vartojimo prekių gamyba pagrįstos pirminės IPP metu. Galime reziumuoti, kad BAV ir politinė prievarta G. O'Donnello schema yra funkcinis atsakas į specifinę plėtros problemą. Tai laikinas plėtros proceso reiškinys, užtrunkantis lygiai tiek, kiek reikia kapitalo kaupimo apimtims atstatyti³².

Nors išeities taškas BAV schemai yra neabejotinai pagrįstas visuomenės lyginamojo svorio pranašumu valstybės atžvilgiu, tačiau BAV generuojama valstybės autonomija nėra atsitiktinė. Nors tokio tipo autonomija ilgalaikėje plėtros perspektyvoje yra laikina, tačiau tai iš esmės buvo autonomija prieš demokratinius procesus Lotynų Amerikos valstybėse. Rytų Azijos plėtros valstybių politika, jos „tikslingumas“ ir nuoseklumas beveik visada buvo pranašesnis už BAV politiką. Tačiau šių dviejų idealių tipų — plėtros valstybės ir BAV — išskyrimas į du priešingus polius naudingas tik analitiškai ir tik ribotame (Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos) kontekste. Reikia pažymėti, kad ir Lotynų Amerikoje būta racionalaus biurokratinio planavimo pavyzdžių, „remiantis neutraliais ir objektyviais techninio racionalumo kriterijais“ (pvz., Čilėje)³³. Kita vertus, Rytų Azijos valstybės taip pat nevisada buvo laisvos nuo partikuliaristinių interesų grupių spaudimo ir valdininkijos korupcijos. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Pietų Korėjoje, korupcija buvo tapusi net politinio gyvenimo norma.

Naujausiame straipsnyje G. O'Donnellas vėl analizuoja Lotynų Amerikos valstybių galimybes demokratinei plėtrai. Jo išvados, deja, beveik nepakinta. Vėl pažymima, kad „valstybės į savo visuomenes įsiviaudžia labai skirtingais ir sudėtingais būdais“³⁴. Būtent šie valstybės ir visuomenės sąsajos būdai ir apsprendžia konkrečios šalies demokratizavimo problematiką, demokratijos kokybės gerinimo potencialą ir galimybes išvengti žemo lygio demokratijos konsolidavimo (angl. *low equilibrium trap*), t.y. politinės sistemos funkcionavimo tik minimalių procedūrinių reikalavimų demokratinei sistemai pagrindu. Užsitęsusi ekonomikos krizė Lotynų Amerikoje, G. O'Donnello nuomone, reiškia ir valstybių krizę, kadangi ekonominės krizės (hiperinflacijos ir kt.) metu beveik visiems ekonomikos ir socialiniams subjektams yra racionalu planuoti tik artimiausius, t.y. trumpalaikius

perspektyvai. Krizės nualintos visuomenės nesugeba išlaisvinti „kollektivinio proto“ ilgalaikiems projektams (vizijoms ir pan.) kurti. Be to, struktūrinio persiorientavimo ekonomikoje politika sukelia vadinamąjį ortodoksinį paradoksą. Viena vertus, valstybė turi sumažinti kišimosi laipsnį bent jau tiek, kad jis atitiktų valstybės disponuojamus išteklius. Kita vertus, gilėjančios socialinės krizės metu atsitraukiama, valstybinėms institucijoms tebesant pagrindinėmis ekonomikos ir socialinės reformos dalyvėmis. Pagal G. O'Donnello logiką, galima padaryti išvadą, kad ir apkarpytos, bet vis dar nepatenkintos socialinės ir pilietinės visuomenės apkrova vėl taps nepakeliama našta susilpnėjusioms valstybės institucijoms. Neagreguotas daugybės smulkių interesų spaudimas pasmerktų demokratinę politinę sistemą, nes institucinis tankis yra per mažas, kad absorbuotų spiralinės ekonominės krizės padarinius³⁵.

Kai kurias iš šių išvadų dar tik prieš kelerius metus buvo bandyta taikyti ir pokomunistinei Vidurio bei Rytų Europai. Laimė, niūrios G. O'Donnello prognozės nepasitvirtino nei Europoje, nei Lotynų Amerikoje. Spiralinė krizė Lotynų Amerikoje pasibaigė visišku iliuzijų subyrėjimu. Pats G. O'Donnellas yra pripažinęs, kad nepasisėkusios ekonomikos reformos gali priversti Lotynų Amerikos visuomenes pasimokyti nebetikėti populistiniais pažadais. Taip pat, mano nuomone, yra labai abejotina, ar struktūrinio ekonomikos persiorientavimo sėkmės pagrindas yra superaktyvi pilietinė visuomenė. Dejonės dėl visuomenės susiskaldymo ir atomizavimo yra taip pat gerokai perdėtos. Taip, pilietinės visuomenės kūrimasis ir interesų „išpilietinimas“ politinėje sistemoje atsilieka nuo pašėlusių ekonomikos reformų tempų, tačiau *protingiems* politikams toks vėlavimas suteikia atokvėpio (t.y. autonomijos) galimybę geriau apgalvoti struktūrinio persiorientavimo politiką. Struktūrinio persiorientavimo politiką yra lengviau apginti tiek politiškai, tiek visuomenėje, nei po „šoko“ laikotarpio formuluojamą politiką. Trečia, yra priežasčių manyti, kad 10-ajame dešimtmetyje Lotynų Amerika tiesiog pasikeitė: „[didelė]. socialinė nelygybė išlieka, tačiau vidurinioji klasė vis mažiau priklauso nuo valstybės subsidijų, kaip yra buvę praeityje. Vidurinijai klasei atstovaujančios interesų grupės tampa labiau artikuliuotos ir stipresnės, nes jų išlikimas ir sėkmė dabar priklauso nuo pačių interesų grupių iniciatyvos ir pastangų. Vidurinioji klasė regione yra vis mažiau biurokratizuota ir vis labiau orientuota į verslą“³⁶.

Išeitų, kad Lotynų Amerikos problema praityje buvo pernelyg politizuota visuomenė, surišusi rankas politikams. Tiesa, dabartinės teigiamas permainas nereikėtų priskirti vien tik išradingsiems valdininkų ir politikų sprendimams. G. Philipas permainas gražiai apibūdina kaip *demokratiją iš inercijos* (angl. *democracy by default*). Demokratijoje iš inercijos visuomenės interesų grupių reikalavimai yra suvaldomi už politinės sistemos ribų (pvz., žmonės tiesiog pavargsta nuo hiperinfliacijos ir nebekelia nerealių reikalavimų). Taip interesų grupių reikalavimai *politiškai* nebesusikerta su liberalių reformų apkarpymais socialinėje srityje. Taip valstybė įgauna daugiau autonomijos. Nors Erico A. Nordlingerio schemoje visuomenės ir valstybės interesų sutapimas yra aiškinamas kaip valstybės dominavimo visuomenės atžvilgiu atvejis (ypatingas autonomijos tipas), korektiškiau būtų dabartinę Lotynų Amerikos padėtį įvardinti kaip lygiagrečią valstybės ir visuomenės interesų sklaidą arba kaip jau minėtą demokratiją iš inercijos.

Baigiant reikėtų pabrėžti, kad valstybės autonomija yra reikšminga sėkmingai plėtrai. Vis dėlto, nors tai yra būtinas, tačiau nepakankamas plėtros veiksnys. Afrikos neopatrimoninės valstybės ir politizuotos Lotynų Amerikos visuomenės buvimas įrodo, kad valstybės autonomija tik padidina plėtros potencialą, bet jo viena pati nesudaro. Suprantama, kad dalį plėtros projekto tikslų gali pasiekti ir nevalstybiniai veikėjai, tačiau praktiškai tik nuosekli valstybės politika gali numatyti platesnius plėtros tikslus ir suderinti juos su nacionaliniais interesais. Baigiant straipsnį, neverta veltis į diskusijas, kas ir kaip formuluoja nacionalinius interesus. Net ir aiškiai suformuluoti nacionaliniai interesai bei rekomendacijos valstybės politikai nevisada būna teisingi. Čia prisiminkime minėtąją R. Prebischo priklausomybės teoriją. Ar kitų valstybių „autonomija“ gali mus ko nors pamokyti? Galbūt taip, bet visada tik iš dalies. Lotynų Amerikos ir Rytų Azijos valstybių autonomija buvo skirtinga ir laipsniu, ir *priežastimis*. Todėl vargu ar įmanoma įsivaizduoti, kad Lotynų Amerikos politikai būtų galėję (jei ir būtų žinoję) vadovautis Rytų Azijos valstybėse taikytais politikos formulavimo būdais ir šaltiniais.

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Nors straipsnyje daugiausiai bus analizuojamos *Pietų Amerikos* valstybės, Lotynų ir Pietų Amerikos šalys toliau bus vadinamos vienu *Lotynų Amerikos*

vardu. Nors geografiškai klaidingas, toks šių valstybių įvardijimo būdas yra iš dalies nusistovėjęs literatūroje, matyt, ir dėl šiame straipsnyje analizuojamų problemų.

² Lietuviškai J.S. Millio indukcijos kanonus yra aptaręs Evaldas Nekrašas (Nekrašas E. *Mokslo metodas, struktūra ir raida: V dalis* // Nekrašas E. Filosofijos įvadas. — V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. — P. 94–125. Ypač žr. *Ginčas dėl mokslo metodo* // Ten pat. — P. 100–106.). Plačiau apie lyginimo uždavinių problemas ir lyginamąsias strategijas *politikos moksle* žr.: Lijphart A. *Comparative Politics and the Comparative Method* // American Political Science Review. — 1971. — Vol. 65. — No. 3. — P. 682–693; Lijphart A. *The Comparable Cases Strategy in Comparative Research* // Comparative Political Studies. — 1975. — Vol. 8. — No. 2. — P. 158–177; Bartolini S. *On Time and Comparative Politics* // Journal of Theoretical Politics. — 1993. — Vol. 5. — No. 2. — P. 131–167; Faure A. M. *Some Methodological Problems in Comparative Politics* // Journal of Comparative Politics. — 1994. — Vol. 6. — No. 2. — P. 307–322; Skocpol Th. *Emerging Agendas and Recurrent Strategies* // Skocpol Th. (ed). *Vision and Method in Historical Sociology*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1984. — P. 356–391; Sartori G. *Comparing and Miscomparing* // Journal of Theoretical Politics. — 1991. — Vol. 3. — No. 3. — P. 243–257.

³ Žr. O'Donnell, G. *Bureaucratic Authoritarianism: Argentina, 1966–73, in Comparative Perspective*. — Berkeley: University of California Press, 1988.

⁴ Devintojo dešimtmečio pabaigoje tarptautinio kapitalo donorai pakeitė skolinimo prioritetus nuo valstybių rėmimo stabilumo vardan į rėmimo saistymą su pagarbos žmogaus teisėms užtikrinimu šalyje-gavėjoje. Kita vertus, net ir taip pakitus intelektualiniam skolinimo klimatui, JAV Kongrese ir Baltuosiuose Rūmuose siūloma panaikinti ekonominį embargą Kubai. Embargo panaikinimo šalininkai teigia, kad prekyba su Kuba ir ekonominis augimas labiau pakenks Kubos komunistiniam režimui ir padės kovoti už žmogaus teises negu JAV ligšiolinė oficiali Kubos izoliavimo politika. Žr. charakteringus *The Economist* vedamuosius santykių su Kuba paaštrėjimo metu, 1995 m. spalio mėn.

⁵ Žr.: Leftwich A. *Bringing Politics Back In: Towards a Model of the Developmental State* // The Journal of Developmental Studies. — 1995. — No. 3 (31). Pavyzdžiui, Botsvana, Honkongas. Tiesa, juos galima būtų vadinti išimtimis, nes Botsvanos augimas remiasi deimantų gavyba, o Honkongas yra „sandėlinės“ (pranc. *entrepot*) plėtros pavyzdys.

⁶ Žr. Jenkins Rh. *Learning from the Gang: Are there Lessons for Latin America from East Asia?* // Bulletin of Latin American Research. — 1991. — Vol. 10. — No. 1. Taip pat įdomu pasiskaityti Wade R. *Governing the Market. Economic theory and the role of government in East Asian industrialization*. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990 ir Deyo F.C. (ed). *The Political Economy of the New Asian Industrialism*. — Ithaca, NY: Cornell University Press, 1987.

⁷ Žr., pavyzdžiui, Joelio S. Migdalo analizę, kurioje kalbama apie valstybės galią (ir negalią) *skverbtis* į visuomenę, *reguluoti* socialinius santykius, *išgauti* išteklius, juos *pasisavinti* arba panaudoti tam tikriems *apibrėžtiems* tikslams. Tačiau, jei norime konceptualiai atskirti *autonomišką* bei (privačių interesų) *kolonizuotas* valstybes, reikia griežtesnio *autonomijos* ir *galios* atskyrimo. Jeigu naudotumėmės tik J. Migdalo apibrėžimu, galėtume paaiškinti nebent valstybės autonomijos laipsnį (kadangi visos valstybės turi poveikį plėtrai), tačiau ne principinį autonomijos skirtumą nuo galios. Juk ir pats J. Migdalas teigia, kad mūsų tikslas turėtų būti

paiškinti „valstybių dualizmą — jų neabejotiną skvarbą visuomenėse ir stebėtiną negalią tikslingai siekti [teigiamu] socialinių permainų“ (Migdal J.S. *Strong Societies and Weak States*. — Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988. — P. 8.)

⁸ Leftwich A. *Bringing Politics Back In...* — P. 408. Skirtumą tarp galios ir autonomijos taip pat žr. Skocpol Th. *Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research* // Th. Skocpol, D. Rueschmeyer, P. Evans (eds). *Bringing the State Back In*. — Cambridge: Cambridge University Press, 1985. — P. 3–43. ir Nordlinger E. A. *On the Autonomy of the Democratic State*. — Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1981.

⁹ Koo H., Kim E.M. *The Developmental State and Capital Accumulation in South Korea* // Appelbaum R.P., Henderson J. (eds). *States and Development in the Asian Pacific Rim*. — London: Sage, 1992. — P. 121.

¹⁰ Apie šias sąvokas plačiau žr.: Olson M. *The Rise and Decline of Nations*. — Yale University Press, 1982.

¹¹ Plačiau apie tai žr.: Migdal J.S. *Op. cit.*

¹² Plačiau apie tai žr.: Wade R. *Op. cit.*

¹³ Waisman C.H., *Argentina: Autarkic Industrialization and Illegitimacy* // Diamond L., Linz J.J., Lipset S.M. (eds). *Democracy in Developing Countries: Volume 4: Latin America*. — Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1990. — P. 61.

¹⁴ Angl. *state-centered approach*; trijų tipų autonomijos paradigmas žr.: Nordlinger E. A. *Op. cit.*

¹⁵ Cavarozzi M. *Political Cycles in Argentina Since 1955* // O'Donnell G., Schmitter Ph., Whitehead L. (eds). *Transitions from Authoritarian Rule: Vol. 2: Latin America*. — Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986. — P. 25–28.

¹⁶ Plačiau apie šį laikotarpį žr.: O'Donnell G. *Bureaucratic Authoritarianism...*

¹⁷ Gereffi G. *Paths of Industrialization: An Overview* // Gereffi G., Wyman D. (eds). *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*. — Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990. — P.17.

¹⁸ Wade R. *Op. cit.* — P. 84.

¹⁹ Wade R. *Op. cit.* — P. 109.

²⁰ Pasikartojant galima pabrėžti, kad šį konkurencinį pranašumą padėjo sukurti protinga žemės ūkio politika. Šeštojo dešimtmečio pradžios reforma išskaidė stambiausias valdas, padidino produktyvumą, sumažėjo maisto produktų gamybos kaštai. Nepaisant autoritarinės politikos darbininkų atžvilgiu, žemesnės maisto produktų kainos prilaikė darbo užmokesčio kilimą, todėl pramoninkai gaudavo papildomo pelno, kurį galėjo reinvestuoti į gamybą.

²¹ Kaufman R. *How Societies Change Models or Keep Them: Reflections on the Latin American Experience in the 1930s and the Postwar World* // Gereffi G., Wyman D. (eds). *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*. — Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990. — P. 132.

²² Kaufman R. *Op. cit.* — P. 133–134.

²³ Kaufman R. *Op. cit.* — P. 110.

²⁴ Harris N. *The End of the Third World*. — Penguin Books, 1990. — P. 128.

²⁵ Clark C., Chan S. *MNCs and Developmentalism: Domestic Structures as an Explanation for East Asian Dynamism* // Chan S. (ed.). *Foreign Direct Investment*

in a Changing Global Political Economy. — Houndmills: Macmillan, 1996. — P. 84–103.

²⁶ Koo H., Kim E.M. *The Developmental State and Capital Accumulation in South Korea* // Appelbaum R.P., Henderson J. (eds). *States and Development in the Asian Pacific Rim*. — London: Sage, 1992. — P. 135. — 5.2. lentelė.

²⁷ Harris N. *Op. cit.* — P. 128.

²⁸ *Financial Times*. — 1994. — June 24.

²⁹ *Voratinclinė valstybė* yra laisvai išverstas ir galbūt nevisiškai vykęs angliško termino *embedded state* atitikmuo. Tai valstybė, esanti jungtyje su visuomene, bet nuo jos nepriklausanti, formuluojant politiką.

³⁰ Žr.: Leftwich A. *Bringing Politics Back In...*

³¹ Philip G. *New Economic Liberalism and Democracy in Spanish America* // *Government and Opposition*. — 1994. — P. 362–377. Kadangi šis darbas apima laikotarpį tik iki šaltojo karo pabaigos, plačiau tas įdomus reiškinytis nenagrinėjamas. Apie naujojo liberalizmo politinę technologiją skaitytojas gali pasiskaityti Roberts K.M. *Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin America: The Peruvian Case* // *World Politics*. — 1995. — Vol. 48. — P. 82–116.

³² Taip pat žr.: Leftwich A. *States of Underdevelopment: the Third World in Theoretical Perspective* // *Journal of Theoretical Politics*. — 1993. — Vol. 6. — Nr. 1. — P. 55–74.

³³ O'Donnell G. *Bureaucratic Authoritarianism...* — P. 32.

³⁴ O'Donnell G. *On the State, Democratisation, and Some Conceptual Problems: a Latin American View with Glances at Some Postcommunist Countries* // Kellogg Institute Working Paper no. 172. — University of Notre Dame, 1993. Šis straipsnis taip pat buvo išspausdintas viename iš 1994 m. *Journal of Democracy* numerių.

³⁵ „Krizės metu yra racionalu veikti dezintegracijos linkme, tačiau tai sunaikina net ir labiausiai organizuotas interesų grupes... Kas šiose šalyse gali kalbėti daugiau nei savo vardu? Visuomenės atomizavimas atspindi ir paskatina valstybės dezintegraciją“. Žr.: O'Donnell G. *On the State, Democratisation, and Some Conceptual Problems...*

³⁶ Hojman D.E. *The Political Economy of Recent Conversions to Market Economies in Latin America* // *Journal of Latin American Studies*. — 1994. — Vol. 26. — No. 1. — P. 203.

Summary

EAST ASIAN "MIRACLE" VERSUS DISMAL LATIN AMERICAN DEVELOPMENT: STATE AUTONOMY MATTERS

The essay examines causes of spectacular East Asian economic growth and contrasts them to the cyclical and unimpressive Latin American developmental performance in 1960s–1980s. In the paper analytical research strategy is based on John Stuart Mill's comparative "method of difference", i.e. maximisation of variance in the dependent variable (ideally selecting the opposite outcomes) and grouping of countries on this basis. The main point of the essay is that state autonomy as a composite variable of structural, institutional and strategic factors

(independent variable) explains differences in economic development (dependent variable) in two sets of countries. Argentina and Brazil clearly under performed, while South Korea and Taiwan grew impressively during the above mentioned period. Occasionally, however, the paper glances at other developing countries as well, in order to have a broader analysis of causal arguments. For example, while culturally the two sets of countries differ, it has proved difficult to sustain the cultural argument to explain developmental superiority Confucian culture over Spanish or Portuguese cultures when the sample is enlarged spatially (e.g. to explain China in that period) or temporarily (to explain Taiwan or South Korea before 1945). Likewise, typology of economic systems (liberal vs. state dominated) and regime types (democratic vs. non-democratic) alone could not solve the comparative problem because they failed "extended tests" and contradicted empirical evidence. The paper provides a definition of autonomous state which can be briefly summarised as a strong state (in terms of extraction of resources) in control of society and efficient allocation of developmental resources (investments, labour, administration) to benefit the country in the long run. Then the essay moves on to regional analysis of these indicators to explain these "prerequisites" historically and at the time when the developmental paths of East Asian and Latin American countries diverged, i.e. in the mid 1950s- early 1960s. The implications of the primary import substitution industrialisation (ISI) are given a lengthier discussion. The essay concludes by comparing "options" for Latin America to forgo the trap of dependency theory based policy formulation at the beginning of secondary ISI phase and whether East Asian path can be, or could have been, repeated elsewhere.